vived on the W edge beside a ditch running towards the hillfort site (Fig. 1). The cultural layer had survived only fragmentally in the excavated area; elsewhere sterile soil with various objects was unearthed immediately beneath the topsoil: storage pits, postholes, and traces of fences (Fig. 2). 13th–14th-century material predominated everywhere: partly thrown pottery, metal artefacts, animal bones, clay daub, and slag.

KLAIPĖDA

Mindaugas Brazauskas

Tyrinėjimai Klaipėdos senamiestyje

2008 m. BRIAI vykdė žvalgomuosius ir archeologinius tyrinėjimus 4 sklypuose Klaipėdos senamiestyje.

Sklypas **Bastionų g. 8, Gluosnių g. 1 ir Gluosnių g. 11** užima beveik 4,7 ha plotą. Jame ištirti 22 šurfai (iš viso 88 m²), 10 perkasų (iš viso 300 m²) bei viena atskira didelė 60 m² perkasa. Iš viso šiame sklype ištirtas 448 m² plotas. Ši šalia Klaipėdos senamiesčio esanti teritorija po II Pasaulinio karo buvo neprieinama archeologams dėl čia vykdytos gamybinės veiklos. Tuo tarpu iš istorinių šaltinių žinoma, kad šioje vietoje ar greta jos lokalizuojamos 3 Klaipėdos priemiesčio zonos: Pelenynas (*Aschhof*), Malūnų kalno (*Mülenberg*) ir Baltikalnės (*Baltikallen*) gyvenvietės. Pelenynas kūrėsi XVIII a. II pusėje prie Danės, šalia Malūnų kalno gyvenvietės. Manoma, kad jo pavadinimas kilo nuo 1771 m. įsteigto pelenų fabriko (Zembrickis J., *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, p. 175). Malūnų kalno ir Baltikalnės gyvenvietės yra senesnės, jų raidos pradžia siekia XVI a. Štai istoriniuose šaltiniuose nurodoma, kad 1571 m. hercogas Albrechtas Frydrichas dovanojo miestiečiams žemę kairiajame Danės krante, kuri nuo Akmenų pylimo (dabartinės Tiltų gatvės) tęsėsi iki Malūnų tvenkinio (dabartinio Trinyčių tvenkinio) (ten pat, p. 92). Būtent išskirtos teritorijos rėmuose steigėsi Malūno kalno ir Baltikalnės gyvenvietės. Tiek istorinės, tiek archeologinės medžiagos apie jas turime nedaug.

Pirmiausia buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Bastionų g. 8 sklype. Jų metu konstatuota, kad čia dominuoja niveliaciniai ir XIX a. II puse – XX a. datuojami kultūriniai sluoksniai, susiję su minėtu laikotarpiu vykdyta gamybine veikla. Tik į ŠR nuo miesto gynybinių bastioninių įtvirtinimų gynybinio griovio, po daugiau kaip metro storio niveliacinio molio sluoksniu aptiktas kultūrinis sluoksnis, pagal archeologinius radinius datuotas XVII a. pabaiga – XVIII a. Šioje vietoje ištirta 60 m² dydžio perkasa. Tyrimų metu konstatuota, kad žemiau niveliacinio molio sluoksnio glūdi nepažeistas iki 60 cm storio kultūrinis sluoksnis (1 pav.). Jį preparuojant aptikta amatininkų įrankių, puodyninių bei renesansinių plokščiųjų koklių fragmentų, buitinės keramikos, redukcinėje aplinkoje išdegtų puodų fragmentų. Tipologiškai šio horizonto archeologiniai radiniai patenka į XVII a. pradžios – XVIII a. chronologinius rėmus. Spėta, kad apatinis horizontas bei jame esantys radiniai reprezentuoja Malūno ir Baltikalnės priemiesčio ūkinę buitinę veiklą. Tuo tarpu aukščiau esantis niveliacinis molio sluoksnis gali būti siejamas su XVIII a. viduryje vykusiais miesto tvirtinimo darbais.

Vėliau žvalgomieji tyrimai pratęsti likusioje buvusios gamyklos teritorijoje, 3,4 ha plote ir vykdyti kasant perkasas (iš viso 10). Jų metu nustatyta, kad XVII a. pradžios – XVIII a. datuojamo kultūrinio sluoksnio paplitimas yra tiesiogiai susijęs su niveliaciniu molio sluoksniu. Jis storiausias ties gynybiniu grioviu ir palaipsniui mažėja ŠR kryptimi Gluosnių skersgatvio link. Apie 170 m atstumu nuo gynybinio griovio niveliacinio molio pėdsakai dingsta, kartu išnyksta ir XVII a. pradžia – XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis. Akivaizdu, kad XIX–XX a. vykdytų gamybinių pastatų statyba ir ūkinė veikla sunaikino ankstesnio XVII–XVIII a. paviršiaus liekanas. Taip, pavyzdžiui, perkasoje 10, ties Gluosnių skersgatviu 30–40 cm gylyje atidengtos XIX a. II puse datuojamo pastato liekanos, kurio grindys formuotos ant įžemio.

Tyrimų metu neaptikta XVII–XVIII a. užstatymo pėdsakų. Tai galima paaiškinti tuo, kad Malūno ir Baltikalnės gyvenvietės galėjo būti atokiau į PR, dabartinės Gluosnių gatvės vietoje. Tuo tarpu Pelenynas įsikūrė tik XVIII a. II pusėje.

Daržų g. 7 sklype, vietoje, kur planuojama statyti naują pastatą, ištirta 100 m² dydžio perkasa. Sklypas yra centrinėje Odų gatvelės – Fridricho priemiesčio dalyje. Remiantis ankstesnių archeologinių tyrimų rezultatais žinoma, kad patys ankstyviausi sluoksniai siekia XVI a. vidurį, o ankstyviausias užstatymas datuojamas XVII a. pradžia. E. Paleckis Daržų g. 8 1985 m. nustatė, kad ankstyviausias kultūrinis sluoksnis datuojamas XVI a. viduriu, o užstatymas datuojamas XVII a. pabaiga – XVIII a. viduriu (*LIIR*, f. 1, b. 1479). Daržų g. 1 pastato viduje iškastoje tranšėjoje jis 1980 m. fiksavo XVII a. pabaigos užstatymo liekanas (*LIIR*, f. 1, b. 741). J. Genys 1993 m.

1 pav. Bastionų g. 8 stratigrafija: viršuje niveliacinis molis, apačioje XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis. M. Brazausko nuotr.

Fig. 1. Stratigraphy of Bastionų St. 8: the levelling clay on top and the 17th–18th-century cultural layer on the bottom.

žvalgomųjų tyrimų metu Daržų g. 10 nustatė, kad pirminis užstatymas minėtame sklype datuojamas XVII a. pabaiga (*LIIR*, f. 1, b. 2188). Vienas svarbesnių Daržų g. 7 sklypo tyrimams buvo 1981 m. vykdyti tyrimai Klaipėdos senamiesčio kvartale 173 (*LIIR*, f. 1, b. 913), kurių metu vienas šurfas kastas greta sklypo. Iš viso tais metais buvo tiriama 14 perkasų ir 1 šurfas Šaltkalvių, Aukštosios ir Daržų gatvių rajone. Aptiktas 1,9–3 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVII a. pradžia – XIX a.

2008 m. tirtame sklype Daržų g. 7 kultūrinio sluoksnio storis siekė 1,8 m. Jame atsekti 3 užstatymo horizontai, datuojami XVI a. pabaiga – XVIII a. viduriu. Ankstyviausi ūkinės veiklos pėdsakai aptikti ties Daržų gatve. Tai pasklidęs plytų grindinėlis, sudėtas ant buvusios velėnos paviršiaus. Jų aplinkoje aptiktos kelios puodyninių koklių, išdegtų oksidacinėje aplinkoje, šukės. Ankstyviausias užstatymas – ūkinis medinis pastatas aptiktas sklypo

2 pav. XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios pastato pamatai Daržų g. 7 iš PR. M. Brazausko nuotr.

Fig. 2. The foundation of the late 17th – early 18th-century building at Daržų St. 7 as seen from the SE.

ŠV dalyje. Pastatas orientuotas statmenai dabartinei Daržų gatvei. Pagal gausius degėsius spėta, jog šis pastatas sudegė XVII a. pradžioje. Vėlesniam horizontui priskirti mūrinio (?) pastato pamatai. Pagal jo aplinkoje surinktą statybinę bei buitinę keramiką, 2 švediškas monetas jis datuotas XVII a. pabaiga – XVIII a. pradžia (2 pav.).

Trečiam horizontui priskirtas pastatas, stovintis toje pat ankstesnio horizonto pamatų vietoje. Rekonstrukcija, tikėtina, vykdyta apie XVIII a. vidurį, rekonstruotas pastatas turėjo būti analogiškas greta Daržų g. 7 sklypo stovintiems XVIII a. vidurio barokiniams mūriniams pastatams. Rekonstrukcijos metu pastate įrengta juodoji virtuvė, fiksuotas koklinės krosnies padas bei kaminas. Galiausiai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje į minėtą pastatą buvo įvesta kanalizacija. Neaišku, kada pastatas buvo nugriautas. Tikėtina, kad tai galėjo įvykti XX a. viduryje.

Sklypo **Didžioji Vandens g. 18** vietoje, kur planuojama statyti naują pastatą, ištirti 3 bendro 18,5x12,5 m dydžio plotai (1–3) – iš viso 231 m², aptiktas 2,3 m storio kultūrinis sluoksnis, kuriame išskirti 4 užstatymo horizontai: 1. XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios; 2. XVII a. vidurio – XVII a. II pusės; 3. XVIII a. pradžios – XVIII a.; 4. XIX–XX a. vidurio. Tiriama vieta priklauso Odų gatvelės (vėliau Frydricho) priemiesčiui, ji tik XVIII a. I pusėje apjungta su Klaipėdos miestu. Tiriamo sklypo ŠV dalis XVI–XVII a. galėjo siekti Senosios Danės krantinę. Archeologiniu požiūriu, tai išskirtinė vieta, kurios materialinės kultūros medžiaga leidžia palyginti Odų gatvelės priemiesčio buitį su kitoje Senosios Danės kranto dalyje esančiu miestu.

Greta Didžiosios Vandens g. 18 sklypo 1996–1997 m. R. Sprainaitis vykdė archeologinius tyrimus (sklype nr. 20). Jų metu aptiktos mūrinio pastato, datuoto XVII a. II puse – XX a. I puse bei medinio ūkinio pastato, datuoto XVII a. II puse, liekanos (*ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 411–413). Kitoje Senosios Danės pusėje, Klaipėdos senamiestyje archeologiniai tyrimai vykdyti keletą sezonų, ištirtas kvartalas tarp Tomo, Didžiosios Vandens, Vežėjų ir Pasiuntinių gatvių.

Didžiosios Vandens g. 18 sklype pirminis užstatymas datuotas XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Jį žymi ant buvusio žemės paviršiaus sudėtas karkasinio pastato pamatas: ąžuolinės kaladės (plotas 1) ir stambūs lauko rieduliai (plotas 2). Naudota mediena – išskirtinai ąžuolas, kas būdinga XVI–XVII a. Klaipėdos mediniams pastatams. Pastato aplinkoje intensyvus kultūrinis sluoksnis nespėjo susiformuoti. Tam, kad karkasinės konstrukcijos pastatas stovėjo trumpą laiką, įtakos galėjo turėti Senosios Danės upės kaimynystė ir žema pirminio užstatymo altitudė. Tam nepriešta-rauja vėlesniu metu virš pastato suformuotas iki 1 m storio niveliacinis sluoksnis, virš kurio

išskirtas vėlesnis užstatymo horizontas su buitinės ir ūkinės veiklos pėdsakais. Tai fragmentiškos ir vėlesnio laikotarpio statybų apnaikintos XVII a. viduriu – II puse datuojamos užstatymo liekanos bei kelių centimetrų storio kultūrinis sluoksnelis. Pagal išlikusias konstrukcines detales spėta, kad tai galėtų būti medinio ūkinio pastato liekanos (3 pav.). Tai patvirtintų ir kultūriniame sluoksnelyje gausiai pasklidę pjaustyti kaulo bei rago ruošiniai.

Vėlesniam horizontui priskirti XVIII a. pradžia datuoto pastato PV sienos pamatai. Tai būdingas fachverko tipo pastatų pamatams lauko riedulių bei plytų pamatas, rištas moliu. Žinoma, viena tokio pastato dalis galėjo būti mūrinė, tačiau PR pamato tęsinys aiškiai rodo, kad ta viena dalis yra fachverko tipo pastato (4 pav.).

Vėliausias užstatymas aptiktas palei tirto sklypo ribą ties Bažnyčių gatve. Tai XIX a. datuoto pastatėlio fragmentas, kurio tęsinys yra po Bažnyčių gatve. Pamatas mūrytas iš lauko riedulių ir plytų, rištas cemento skiediniu. Šio pastato pamato vidinėje dalyje buvo medinės

3 pav. XVII a. II pusės medinio užstatymo liekanos bei XVIII a. pradžios pastato pamatai Didžiojoje Vandens g. 18 iš ŠV. M. Brazausko nuotr.

Fig. 3. The remains of the wooden structure from the second half of the 17th century and the foundation of the early 18th-century building at Didžioji Vandens St. 18 as seen from the NW.

4 pav. XVIII a. pradžios fachverkinio pastato pamato konstrukcija Didžiojoje Vandens g. 18 iš PR. M. Brazausko nuotr.

Fig. 4. The construction of the foundation of the early 18th-century half-timbered building at Didžioji Vandens St. 18 as seen from the SE.

5 pav. Medinio latako liekanos perkasoje 2 Šaltkalvių g. 3 iš PV. M. Brazausko nuotr.

Fig. 5. The remains of the wooden channel in trench 2 at Šaltkalvių St. 3 as seen from the SW.

grindys, aptikta stiklo šukių, akmens masės keramikos, porceliano dirbinių. Šiuo metu nėra duomenų, kada šis pastatas galėjo būti nugriautas. Po II Pasaulinio karo Didžiosios Vandens g. 18 sklypas buvo užpiltas juodžemiu ir jo vietoje suformuota veja.

Šaltkalvių g. 3 sklype iki įžemio 2008 m. kovo mėnesį ištirtos 3 perkasos (2x10 m, 2x5 m ir 2x10 m dydžio), iš viso 50 m². Perkasoje ties Šaltkalvių gatve, praktiškai paviršiuje, atidengti XIX a. datuojami greičiausiai mūrinio pastato pamatai bei greta jo esantis lauko akmenų grindinys. Giliau sekė supiltiniai niveliaciniai žvyro sluoksniai ir tik vidutiniškai 2,2 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus pasiektas šlyno paviršius, aptiktas ąžuolo medienos stulpas bei lenta. Jų aplinkoje buvę radiniai leidžia apatinį horizontą datuoti XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Tikėtina, kad archeologinių tyrimų metu fiksuotas niveliacinis žvyro sluoksnis yra susijęs su reliktiniu vandens telkiniu, į kurį mediniais latakais buvo nukreiptas XVIII a. mūrinių pastatų drenažas. Medinio latako, kurio kryptis orientuota pirmosios perkasos (ŠR–PV kryptimi) link, liekanos aptiktos kitose dviejose perkasose (5 pav.). Greičiausiai pastatai, iš kurių rūsių ar pusrūsių drenuotas vanduo, yra stovėję ties Tiltų gatve. Vienalaikių medinių latakų liekanos ties Šaltkalvių gatve buvo aptiktos ir ankstesnių archeologinių tyrinėjimų metu. 2003 m. analogiškas latakas buvo aptiktas Daržų g. / Šaltkalvių g. 3/1 pastato rekonstrukcijos metu bei 1980 m. to paties pastato kieme.

Perkasoje 3 aptiktos dvi stačiakampės ūkinės duobės stratigrafiškai datuotos XVIII a. II puse – XIX a. Ankstyviausi buitinės ūkinės veiklos pėdsakai tirtame sklype aptikti tik perkasose 1–2. Įžemio paviršiuje buvo pynučių tvorų bei medinio klojinio liekanos. Jų aplinkoje archeologiniai radiniai leidžia šias konstrukcijas datuoti XVII a. pradžia.

The excavations in Klaipėda Old Town

In 2008 the BRIAI conducted excavations at four locations in Klaipėda Old Town. A total of 448 m² were excavated in an area of almost 4,7 ha on the plots at Bastionų St. 8, Gluosnių St. 1, and Gluosnių St. 11. On the basis of data from historical sources, the settlements of Pelenynas (*Aschhof*), Malūnų kalnas (*Mülenberg*), and Baltikalnė (*Baltikallen*) existed at these locations. During the investigation, a levelling layer of clay was discovered near the ditch of the 17th–18th-century

defensive fortifications of the city of Klaipėda. Under this layer lay a 17th–18th-century cultural layer (Fig. 1) with finds characteristic of economic and household human activities. The boundaries of this cultural layer end about 170 m from the city's defensive ditch. The remains of no contemporary development were discovered.

A 100 m² trench was excavated on the plot at Daržų St. 7. During the excavation, three development horizons dating to the late 16th – mid-18th centuries were distinguished on the plot. The earliest development was a wooden outbuilding that burned down in the early 17th century. The foundations in the second and third horizons probably belong to masonry buildings (Fig. 2). The first building was erected in the late 17th – early 18th century, and somewhat later (about the middle – second half of the 18th century) its reconstruction is traced within the span of the same building foundation. The building may have been demolished in the mid-20th century.

Three areas (a total of 231 m²) were excavated on the plot at Didžioji Vandens St. 18. A 2.3 m thick cultural layer, in which four development horizons were distinguished, was recorded at the excavation site. The first development dates to the late 16th – early 17th century. It is marked by the foundation of a framework building that was set on the ground surface: oak logs and large field stones. The remains of an outbuilding dating to the middle – second half of the 17th century (Fig. 3) and the cut bone and horn blanks scattered in its vicinity are attributed to the next horizon. The foundation of the SW wall of a building dating to the early 18th century is attributed to the third horizon (Fig. 4). It is field stone and brick foundation bound with clay that is characteristic of the foundations of half-timbered buildings. The latest development was discovered along the plot's boundary with Bažnyčių Street. This is a fragment of a small 19th-century building, which continues under Bažnyčių Street.

Three trenches (a total of 50 m²) were excavated on Šaltkalvių Street. The earliest traces of domestic activity are a wicker fence dating to the early 17th-century. Trenches 2 and 3 contained a wooden channel (Fig. 5), through which water was probably drained from the basements of the masonry buildings that stood on present-day Tiltų Street. In the 19th-century a masonry building was erected on Šaltkalvių Street and the courtyard paved with field stones.

Ieva Masiulienė

Sklypas Kurpių g. 3

BRIAI 2007–2008 m. vykdė archeologinius tyrinėjimus sklype Kurpių g. 3, kuris patenka į Klaipėdos senamiesčio teritoriją (NKVR unikalus kodas 27008). Sklypą sudaro kompleksas iš 2 pastatų su kiemeliais, kuris, matyt, susiformavo dar XVIII a., o XIX–XX a. ne kartą buvo rekonstruotas (1 pav.). Pagal komplekso rekonstrukcijos projektą buvo numatyta įrengti rūsius abiejuose pastatuose ir kiemelyje, todėl jų vietoje reikėjo atlikti archeologinius tyrinėjimus. Pirmuoju etapu 2007–2008 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai greta didžiojo pastato, ištirti 8 šurfai (16 m²), o to paties pastato pusrūsiuose archeologinių tyrinėjimų metu buvo ištirtas apie 150 m² plotas. Kai kurie šių tyrimų duomenys skelbti ankstesnėje publikacijoje (*ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 341–354). Paskutiniu